

تحلیل رابطه نشانه‌های نوشتاری و تصویری در بیلبوردها و پوسترهای سردار سلیمانی و تأثیر آن در انتقال فرهنگ مقاومت و شهادت

حسین عابد دوست*

چکیده

تحقیق حاضر در پی پاسخ به این پرسش است که نشانه‌های تصویری و نوشتاری در پوسترهای سردار سلیمانی چه مفاهیمی را در برمی‌گیرند و نقش آنها در بیان فرهنگ مقاومت و شهادت چیست. هدف تحقیق شناسایی مفاهیم نشانه‌های تصویری و نوشتاری در پوسترهای سردار سلیمانی و آشنایی با تأثیر پوسترها در شناساندن ارزش‌های وجودی ایشان به جامعه و نیز بیان فرهنگ مقاومت و شهادت است. روش تحقیق توصیفی تحلیلی است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد اصلی‌ترین مفاهیم پوسترها و بیلبوردهای شهید سلیمانی، ارزش‌هایی مانند ولایت‌مداری، مقاومت، زندگی جاوید و عروج، قدرت و امنیت است. ویژگی‌های شخصیتی حاج قاسم سلیمانی، اندوه مردم در غم از دست دادن ایشان، حاج قاسم چهره بین‌المللی مقاومت، رسیدن به قدس شریف و انتقام از دیگر مفاهیم این آثار است. در این آثار چهره شهید سلیمانی، به عنوان نشانه برتر، نقش کلیدی در انتقال معنا دارد و نشانه‌های نوشتاری پوسترها و بیلبوردها، انتقال دهنده پیام رهبر انقلاب پس از شهادت ایشان است که ارتباط معنایی با عناصر تصویری در پوسترها دارد.

واژگان کلیدی

پوسترها و بیلبوردهای حاج قاسم سلیمانی، نشانه‌های تصویری و نوشتاری، مقاومت و شهادت.

*. استادیار گروه گرافیک، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه گیلان، رشت، ایران.

habeddost@guilan.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۴/۱۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۱/۰۶

مقدمه

دفاع از انسان و ارزش‌های برتر انسانی و اسلامی، رسالت سنگینی است که مردان خدا با افتخار به دوش می‌کشند؛ (گودرزی، ۱۳۹۰: ۵) به طوری که در گذرهای تاریخی بشر، یادگارهای بزرگ و باشکوهی را بر جای گذاشته است که شهید والامقام حاج قاسم سلیمانی، یکی از منحصر به فردترین آن است؛ همان گونه که بنیان‌گذار کبیر انقلاب اسلامی می‌فرماید:

درو و رحمت خداوند متعال بر شهدای ارجمند و جانبازان عزیز، این مهاجران الی‌الله و رسوله که بالاترین سرمایه‌ای را که خداوند به آنها امانت داده، در راه پرارزش والاترین عقیده در طبق اخلاص گذاشته و تقدیم محضر مقدسش کردند. ... و چه کسی می‌تواند ارزش این سرمایه آمیخته با معنویت و اخلاص را ارزیابی کند و عوض و اجر دهد، جز صاحب اصلی آن. (امام خمینی، ۱۳۶۲: ۱۴۵ - ۱۴۴)

سردار حاج قاسم سلیمانی، چهره جهانی مقاومت اسلامی، یکی از ارزشمندترین و تأثیرگذارترین چهره‌های تاریخی انقلاب اسلامی است، به طوری که نقش بسزایی در ایجاد فرهنگ مقاومت و شهادت در جامعه مسلمان ایران و جهان در عرصه حیات پربرتک و پس از شهادتش داشته است. تحقیق حاضر سعی دارد به این مهم پاسخ دهد که مفاهیم نشانه‌های نوشتاری و تصویری در پوسترها و بیلبوردهای شهید سلیمانی چیست و چه رابطه‌ای میان نشانه‌های نوشتاری و تصویری در این آثار دیده می‌شود که ویژگی بیانگری این آثار را تشکیل می‌دهد. علاوه بر این چستی مفاهیم، برخی از نمادهای پوسترها و نقش آنها در بیان مفهوم شهادت مورد توجه است. روش تحقیق، توصیفی تحلیلی و تحلیل داده‌ها به روش کیفی است.

تحلیل تصاویر نشان می‌دهد که مؤلفه‌های محتوایی آثار در ۱۲ بخش کلی قابل تقسیم می‌باشند. در ابتدا از میان ۱۰۰ نمونه پوستر و بیلبرد به گروه‌بندی موضوعی پرداخته شده و از میان آنها ۱۷ پوستر که از نشانه‌های نمادین و نیز روایت‌های نشانه‌ای برخوردار بودند، انتخاب و مورد تحلیل قرار گرفت. تحلیل جزئی نمادها و نشانه‌های تصویری و نوشتاری، چگونگی بیان معنا از روابط بین این عناصر در پوسترها و بیلبوردها از اهداف پژوهش است.

در این راستا، مطابقت پیام پوسترها با آیات قرآنی مورد توجه قرار گرفته است. مواردی را می‌توان به عنوان پیشینه تحقیق بیان کرد: گودرزی (۱۳۹۰) در کتاب *هنر متعهد اجتماعی دینی در ایران*، *گرافیک انقلاب اسلامی* به معرفی هنر و رسالت اجتماعی آن به ویژه گرافیک پرداخته و نمونه‌هایی از پوسترها با موضوع انقلاب اسلامی را تحلیل کرده است. پسندی (۱۳۹۴) در کتاب *تجربه فرهنگ و*

هنر انقلاب اسلامی مصاحبه‌هایی با موضوع تجربیات طراحان گرافیک انقلاب اسلامی را بیان کرده‌اند. گودرزی (۱۳۹۰) در کتاب *هنر مقاومت* به گردآوری و معرفی هنرها و پوسترهای ایرانی با موضوع مقاومت در اولین جشنواره ملی هنرهای تجسمی مقاومت پرداخته است و اندکی از موارد پیشینه نیز شخصیت سردار حاج قاسم سلیمانی را مورد توجه قرار داده‌اند، مانند مزدآبادی (۱۳۹۸) در کتاب *یاران ناب* به ارائه جنبه‌های مختلف روحیه و شخصیت سردار قاسم سلیمانی پرداخته است. براساس مطالعه انجام‌گرفته، پیشینه تحقیق بیشتر در ارتباط با پوسترها و گرافیک انقلاب اسلامی است. فرضیه تحقیق حاضر این است که هماهنگی عناصر تصویری با نشانه‌های نوشتاری در پوسترها و بیلبردهای سردار سلیمانی از طریق رابطه تکاملی و تثبیت‌کننده میان تصویر و نوشتار، زمینه بیان مفهوم شهادت و مقاومت را ایجاد می‌کند. این تحلیل به شناسایی اهمیت و کارکرد فعالیت‌های هنری در حفظ و اشاعه ارزش‌های انقلاب اسلامی کمک می‌کند. نوآوری تحقیق، بررسی عناصر نمادین معنایی و تصویری در پوسترها و بیلبردهای سردار سلیمانی و تأثیر آن در بیان پیام مقاومت و شهادت است.

۱. ادبیات نظری پژوهش

۱-۱. نشانه

ابتدا باید دانست که نشانه از دیدگاه سوسور،^۱ زبان‌شناس سوئیسی، شامل دال^۲ و مدلول^۳ است: دال تصور صوتی است و مدلول تصور مفهومی است که دال به آن دلالت می‌کند (سجودی، ۱۳۸۷: ۱۸) و از دیدگاه پیرس^۴ نشانه شامل سه وجه است: بازنمون،^۵ یعنی صورت قابل ادراک نشانه، موضوع چیزی که نشانه بازنمود آن است و به آن ارجاع می‌دهد و در نهایت تفسیر،^۶ یعنی آنچه که نشانه بر آن دلالت می‌کند و معنا می‌یابد. (سجودی، ۱۳۸۷: ۲۷)

هنگامی که طراح اثر گرافیکی را طراحی می‌کند، پیش از هرچیزی معنا و مفهوم مشخصی را نزد خود می‌پروراند و طراح تلاش می‌کند، معنای موردنظر خود را به صورت صریح و یا با روشی پیچیده و غیرمستقیم با تمهیدات گرافیکی آن‌چنان معنا را تثبیت کند، تا نزد مخاطبان از کمترین ابهام برخوردار شود. (یزدانی، ۱۳۹۶: ۸)

1. Saussure, Ferdinand.
2. Signifier.
3. Signified.
4. Peirce, Charles sanders.
5. Representamen.
6. Interpretant.

نشانه توسط طراح گزینش می‌شود و از سوی مخاطب تفسیر می‌شود. پوستر و بیلبوردها اعلان‌های طراحی‌شده تبلیغاتی هستند. پوسترها در فضای مجازی منتشر می‌شوند و یا به شکل فیزیکی بر دیوارهای اماکن مختلف نصب می‌گردند و بیلبوردها در ابعاد بزرگ در فضای‌های شهری نمود پیدا می‌کنند. پس کارکرد ارتباطی این آثار روشن است. با توجه به اهمیت نشانه‌ها در انتقال معنا در پژوهش پیش‌رو از دو نوع نشانه شمایی و نیز نشانه نوشتاری جهت بررسی مفاهیم پوسترها و بیلبوردهای سردار سلیمانی بهره گرفته شده است.

۲-۱. رابطه متن و تصویر

در صفحه برای هرآنچه که باید مرکز توجه باشد، تصویر نقش عنصر کمکی و برقرار کننده ارتباط پیام را بازی می‌کند. (آمروز و هاریس، ۱۳۹۲: ۹۷) رابطه متن و تصویر را می‌توان نوعی مذاکره بین آنها دانست. وقتی متن و تصویر در ارتباط با یکدیگر قرار می‌گیرند، محدودیت‌های ساختاری متن برداشته می‌شود و در خدمت نظام نشانه‌ای دیگری قرار می‌گیرد که نمی‌تواند خواسته‌ها و داشته‌های چنین نظامی را نادیده بگیرد. (شعیری، ۱۳۹۱: ۱۲۹) در یک اثر هنری گاهی یک متن کلامی (نوشتاری) و یک متن تصویری در ارتباط و تعامل با یکدیگر قرار می‌گیرند. (همان: ۱۳۱)

رابطه تثبیت‌کننده میان نوشتار و تصویر، گویای وضعیتی است که در آن پیام شمایی یا تصویری دارای تعبیر چندگانه باشد، در این صورت پیام زبانی (نوشتاری) با جهت‌دهی به مخاطب، یکی از تعبیر نشانه تصویری را تثبیت می‌کند. در آثاری که نوشتار حضور دارد، نوشتار معنای بخش تصویری یا شمایی را روشن می‌کند و در انتقال معنای اثر به مخاطب نقش مهمی را ایفا می‌کند. (پهلوان، ۱۳۸۱: ۴۸) در پژوهش حاضر تمرکز بر تحلیل رابطه متن و تصویر در انتقال معنای پوسترها و بیلبوردهای سردار سلیمانی براساس حضور نشانه‌ها و نمادهاست و رابطه تثبیت‌کننده میان نشانه‌ها تحلیل می‌شود.

۳-۱. مضامین پوسترها و بیلبوردهای سردار سلیمانی

شکل‌گیری پویش طراحی پوستر و بیلبوردهای مرتبط با شهادت سردار سلیمانی، بخشی از تاریخ گرافیک انقلاب اسلامی است که عرصه ظهور نظام زیبایی‌شناسی و سواد بصری هنرمندان در آمیخته با تفکر دینی، ملی، مذهبی و سیاسی است. در این پژوهش ویژگی‌های صوری و محتوایی پوسترها و بیلبوردهای سردار سلیمانی مورد تحلیل قرار می‌گیرد و سعی می‌گردد عناصر نمادین به کار رفته در این آثار بیان گردد. موضوعاتی که بازتابی از تفکر و احساسات مردم ایران نسبت به این

شخصیت گرانقدر است، هنرمندان و صاحبان ذوق سعی داشته‌اند با ساده‌ترین اشکال، صریح‌ترین مضامین فرهنگی ملی را بیان دارند. سرشت پاک و روحانی، فرهنگ مقاومت و ایستادگی در راه خدا و ولایت‌مداری و پیوستن به زندگی جاوید از اصلی‌ترین مضامین این آثار است.

۱-۳-۱. انتقام

انتقام یکی از مضامین اصلی پوسترها و بیلبوردهای سردار شهید سلیمانی است، به طوری که این اندیشه در قرآن به صراحت مطرح شده است، خدای متعال خود را با وصف «ذُو انتقام» معرفی نموده است که به معنای مالکیت است: (مائده / ۹۵، ابراهیم / ۴۷، زمر / ۳۷) «وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انتِقَامٍ». (آل عمران / ۴) انتقام در پوسترها و بیلبوردها با نمادها و نشانه‌های تصویری و نوشتاری مطرح شده است. در این آثار هنری سخن مقام معظم رهبری تکرار شده و به عنوان نشانه‌های نوشتاری در تحکیم و تقویت معناداری نشانه‌های تصویری به کار رفته است. انتقام مؤلفه مهم سخنان رهبر معظم انقلاب اسلامی درباره شهادت حاج قاسم است:

با رفتن سردار شهید قاسم سلیمانی ... انتقام سختی در انتظار جنایتکارانی است که دست پلید خود را به خون او آلودند. (پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری، ۱۳/۱۰/۹۸)

تصویر ۱: مفهوم انتقام در پوستر سردار سلیمانی (سایت عکس بارون)

پیام‌های نوشتاری «انتقام سختی در راهست»، «به احترامت قیام می‌کنیم»، «بسم الله القاصم الجبارین»، «خون تو حریف می‌طلبد»، «انتقام سختی در انتظار جنایتکاران است»، حکایت از انتقال پیام خون‌خواهی دارد. پوستر شماره یک حس و حال پوسترهای اوائل انقلاب را تداعی می‌کند و آن به دلیل پس‌زمینه دیوار و استفاده از شابلون و اسپری رنگی و نوع ساده عناصر تصویری و نوشتاری است. این دسته طراحی‌ها که مشابهت با دیوارنگاره‌های ابتدای انقلاب دارد، سعی بر انتقال چنین پیامی دارند که ریخته شدن خون مردم، پیروزی نهایی را به دنبال خواهد داشت. در پوستر شماره یک، تصویر سردار شهید با نگاه نافذ و قدرتمندش مصور شده است که نشان دست خونین و پیکره خونینش، نماد شهادت ایشان است. این نشانه‌ها شمایی است و نشانه‌های نوشتاری قدرتمند، پیام «انتقام سختی در راه هست» را به مخاطب انتقال می‌دهد.

خون از نوشتار می‌ریزد و معنای حسی ویژه‌ای به تایپ خط نستعلیق بخشیده است. طراح سعی کرده کشیدگی اصلی را در دو کلمه «سختی» و «است» متمرکز کند و با ریزش خون از این دو کشیدگی حس تداوم انتقام را در نوشتار تقویت کند. بنابراین نشانه‌های نوشتاری معنای انتقام شهادت سردار را تثبیت می‌کند و رابطه تکاملی میان تصویر و نوشتار دیده می‌شود.

تئوری‌های شناخته‌شده مفاهیم نمادین رنگ و نیز روان‌شناسی رنگ در نظریه لوشر،^۱ رنگ قرمز را محرک اراده برای پیروزی و اشکالی از نیروی زندگی، قدرت و توانایی بیان می‌کند. از نظر لوشر رنگ قرمز رویارویی با اراده یا قدرت اراده را بیان می‌کند و از نظر سمبلیک مانند خونی است که به هنگام فتح پیروزی ریخته می‌شود. (لوشر، ۱۳۷۰: ۸۴) (تصویر ۱)

تصویر ۲: مفهوم انتقام سخت در پوستر سردار سلیمانی. (خبرگزاری اهل‌بیت، ۱۳۹۸/۱۰/۲۳)

طراح پوستر شماره دو، مجموعه‌ای از نشانه‌های تصویری و نوشتاری را به خدمت گرفته است، تا قدرت ایرانیان را همراه با انتقام سخت به تصویر بکشد. چهره مقتدر و پرنفوذ سردار سلیمانی در میان ابرها محو شده؛ اما حاضر است که می‌تواند آسمانی شدن سردار را به مخاطب انتقال دهد. رابطه حضور و غیاب، نوعی ریتم بخشی در تصویر ایجاد کرده است؛ (شعیری، ۱۳۹۱: ۷۹) چراکه نشانه‌ای در پس‌زمینه حضور دارد، اما محو است و نشانه‌های جلوی تصویر بهتر دیده می‌شود. حضور و غیاب رابطه‌هایی مانند: پنهان و پیدا، کم‌رنگ و پررنگ، و

نزدیک و دور را ایجاد می‌کند که سبب ریتم‌پذیری تصویر می‌شود (شعیری، ۱۳۹۱: ۷۹) و لایه‌های تصویری را به ترتیب از پلان اول در جلوی تصویر به سمت عمق تصویر جایی که چهره سردار دیده می‌شود، ایجاد می‌کند. چهره شهید در میان اشعه‌های نور روشن است و در پایین صفحه مشتمل گره‌کرده با نمادهای پرچم ایران، نماینده قدرت انتقام‌گیرنده ایران است که با موشک‌های شلیک‌شده، حس جنگنده و انتقام‌گیرنده ایران را مصور کرده است. این نشانه‌ها شمایل‌ی است و آغاز پاسخ ایران به دشمن را نشان می‌دهد. نوشتار «انتقام سخت» و «بِسْمِ اللَّهِ الْقَاصِمِ الْجَبَّارِینِ» نیز انتقام سخت را نشان می‌دهد. بنابراین هماهنگی میان محتوا در نشانه‌های تصویری و نوشتاری وجود دارد و نشانه‌های نوشتاری معنای نشانه تصویری را تثبیت می‌کنند. مبارزه بخش مهمی از فرهنگ

1. Lusher, Max.

تحلیل رابطه نشانه‌های نوشتاری و تصویری در بیلبردها و پوستره‌های سردار سلیمانی و ... □ ۱۸۳

ایرانی اسلامی است؛ چنان‌که در ادعیه و مناجات‌ها آمده است: «وَالْحَمْدُ لِلَّهِ قَاصِمِ الْجَبَّارِينَ مُبِيرِ الظَّالِمِينَ» یعنی ستایش خدای را که درهم شکننده سرکشان و نابودکننده ستم‌کاران است. (خبرگزاری حوزه، ۱۳۹۸/۱۰/۱۶) (تصویر ۲).

۱-۳-۲. ولایتمداری

یکی از اصلی‌ترین مفاهیم پوسترها و بیلبردهای سردار شهید سلیمانی، ولایتمداری و تبعیت از رهبری است؛ چنان‌که در متن پیام مقام معظم رهبری آمده است:

او نمونه برجسته‌ای از تربیت‌شدگان اسلام و مکتب امام خمینی علیه السلام بود. فقدان سردار فداکار و عزیز ما تلخ است، ولی ادامه مبارزه و دست‌یافتن به پیروزی نهایی کام قاتلان و جنایتکاران را تلخ‌تر خواهد کرد. (خبرگزاری فارسی خامنه‌ای، ۹۸/۱۰/۱۳)

تصویر شماره ۳، بیلبرد شهادت سردار سلیمانی را نشان می‌دهد. تصویر مقام معظم رهبری و سردار تأثیرگذارترین نشانه‌های شمایی این بیلبرد است، به طوری که فضای درونی و صمیمی در آن موج

تصویر ۳: مفهوم ولایتمداری و فرایند حسی ادراکی نشانه‌ها، پر، کبوتر و گل سرخ نماد شهادت و عروج (سایت کافه پی اس دی)

می‌زند. گاهی نشانه‌ها نوعی فرایند حسی - ادراکی را برای خلق معنا به خدمت می‌گیرند و می‌توان نوعی سرایت حسی را از طریق نشانه‌های تصویری بیان کرد. (معین، ۱۳۹۳: ۶۲)

در پوستر یادشده حس عاطفی عکس به وسیله روابط نشانه‌های شمایی، پیام پیروی از خط ولایت را در مخاطب برمی‌انگیزد. حس ولایتمداری در نشانه‌های تصویری و تسلیت غم شهادت سردار از طریق نشانه‌های نوشتاری، اصلی‌ترین پیام بیلبرد است که به مخاطب القا می‌شود. تناظر میان نشانه تصویری و شمایی در این بیلبرد به چشم می‌خورد.

تصویر امام خامنه‌ای و کلمه سیدعلی، تصویر حاج قاسم سلیمانی و عبارت نوشتاری نام ایشان، کلمه شهادت و تصویر گل لاله سرخ که بر زمینه پرپر شده و نماد کبوتر رابطه تکاملی و تثبیت‌کننده نشانه نوشتاری و شمایی را نشان می‌دهد.

نمادهای تصویری پرنده، گل سرخ و پر پرواز نمادهایی است که شهادت را در فرهنگ ایرانی اسلامی تداعی می‌کند. گل سرخ نمادی است که کمال آسمانی و رنج زمینی را نمایان می‌کند و نماد

مرگ و زندگی است. زودگذری گل سرخ مظهر میرایی و غم است و در فرهنگ اسلامی گل سرخ نماد خون است. (کوپر، ۱۳۸۶: ۳۱۲ - ۳۱۱) در این پوستر رنگ قرمز کلمه شهادت و گل سرخ هم‌معنایی این دو نشانه تصویری و نوشتاری را بیشتر تداعی می‌کند. کبوتر نماد روح حیات و عبور از جهان به جهانی دیگر است. در سنت ایرانی کبوتر نماد موجودیت اعلی و برتر است. (کوپر، ۱۳۸۶: ۲۸۷) پَر نماد حقیقتی است که باید آشکار گردد، نماد آسمانی و روشنی است. پَر نماد جان و پرواز به ساحتی دیگر است. (کوپر، ۱۳۸۶: ۶۷)

شایان ذکر است، عکس از قدرت بالایی در ایجاد رابطه فوری و بی‌واسطه بین بیننده و موضوع دیداری بهره‌مند است. (شعیری، ۱۳۹۱: ۱۴۳) گفتمان تصویری که در این بیلبورد مورد استفاده قرار گرفته است، خود موضوع مستقیم دیدن است. تصویر به ثبت یک تجربه و حضور پرداخته است و دارای آهنگ حرکتی آرام و با اطمینان است. لحظه ثبت شده در این عکس به مخاطب امکان کشف زنجیره‌ای از معنا را می‌دهد که از آن می‌توان به‌عنوان معانی ضمنی اثر یاد کرد. صمیمیت، وفاداری به‌واسطه نشانه‌های تصویری بیان شده است. شهادت، جانفشانی، قدرت و اطاعت (در عبارت ذوالفقار سیدعلی) به‌واسطه نشانه نوشتاری بیان شده است.

۱-۳-۳. ایستادگی و مقاومت

گفتنی است ایستادگی در برابر ظلم و مقاومت بخشی از فرهنگ ایران و اسلام است که مرجع ظهور

تصویر ۴: مفهوم ایستادگی و مقام، مفهوم استعاری نشانه‌های دست و پرچم قرمز. (خبرگزاری اس.ان.ان، ۱۴/۱۰/۱۳۹۸)

چهره‌های بزرگی در طول تاریخ ایران پیش از انقلاب و پس از آن بوده است. در آموزه‌های قرآنی مقاومت و ایستادگی از فرایض بزرگ دانسته شده است که جایگاه ویژه نزد پروردگار دارد. (توبه / ۱۱۱) درحقیقت، خدا از مؤمنان، جان و مالشان را به [بهای] اینکه بهشت برای آنان باشد، خریده است؛ همان کسانی که در راه خدا می‌جنگند و می‌کشند و کشته می‌شوند. بنابراین مجاهدت در راه خدا و پذیرش شهادت در راه خداوند سبحان رستگاری حقیقی و پیوستن به لقاءالله است. (آیت‌اللهی، ۱۳۸۸: ۷۴) فرهنگ مقاومت و

شهادت را می‌توان به‌عنوان یکی از آموزه‌های تأثیرگذار تفکر انقلاب اسلامی دانست. طراحان پوسترها و بیلبوردهای شهید سردار سلیمانی این موضوع را به شیوه‌های مختلف بازنمایی کرده‌اند. عکس نوشته شماره چهار، انتقال پیام مقاومت همراه با نشانه‌های تصویری و نوشتاری را به

نمایش گذاشته است. در این تصویر دستی را نشان می‌دهد که نقشه جغرافیایی جبهه مقاومت بر آن ترسیم شده است، معنای ضمنی آن دست نماینده مقاومت ملی است که نقشه جغرافیای آن به تصویر کشیده شده است و مابقی روان و قرمز رنگ بر چوب پرچم روان است که با ارجاع به کلمه خونخواهی در نشانه نوشتاری این مایع خون است.

گوشه‌ای از عَلم قرمز بازنمایی شده است، تا پرچم یک نماد عام باشد و هویت کشور ویژه‌ای را تداعی نکند. عکسی از سردار سلیمانی را نیز در دست گرفته است. براساس همنشینی میان نشانه‌ها، رابطه تثبیت‌کننده میان نوشتار و تصویر وجود دارد. نشانه نوشتاری «شهید سلیمانی» متناظر با عکس سردار و نیز نوشتار «چهره بین‌المللی مقاومت» متناظر با دستی که نقشه مقاومت بر آن رسم شده است و تعلق خاطرش را با گرفتن عکس سردار نشان داده است. کلمه «خونخواه» متناظر با عَلم قرمز رنگ که خون از آن می‌ریزد است.

این رابطه تناظری مانع از شکل‌گیری مدلول‌های متفاوت در ذهن مخاطب می‌شود. حضور این نشانه حاکی از آن است که خونخواهی سردار چهره بین‌المللی مقاومت، محدود به ایران نیست. متن نوشتاری که بخشی از سخنان مقام معظم رهبری پس از شهادت سردار است، فرایند انتقال معنای نمادهای تصویری به مخاطب را تکامل می‌بخشد.

نماد دست در فرهنگ ایرانی اسلامی از جایگاهی رفیع برخوردار است و در هنرهای شرقی مشتمل گره‌کرده نماد اقتدار است. (ذکرگو، ۱۳۹۶: ۸۳) از دیدگاه نمادین دست‌ها مظهر نیرو، قدرت، مشیت الهی و نعمت هستند و به‌طور کلی دست، نماد عدالت است. (کوپر، ۱۳۸۶: ۱۵۶ - ۱۵۵)

گفتنی است که در فرهنگ شیعی دست حضرت عباس علیه السلام و عَلم در دست، نماد مبارزه در راه خدا تا رسیدن به شهادت و

رستگاری است. با شهادت سردار سلیمانی و شناخته شدن دست قطع‌شده ایشان پس از شهادت در فرهنگ ایرانی - اسلامی با موضوع شهادت، نماد دیگری شناخته شد. دستی که در راه انقلاب اسلامی و مقاومت، تا رسیدن به پیروزی نهایی عَلم مبارزه را بالا نگه می‌دارد، دستی گره‌شده یا دستی همراه با انگشتی که در پوسترها و عکس‌نوشته‌های بی‌شماری به کار رفته و همچون فرهنگ تصویری شناخته می‌شود.

تصویر ۵: پوستر خط جهاد ادامه دارد، مقایسه شود با آرم سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، رابطه بینامتنی در اثر دیده می‌شود. مفهوم ایستادگی و مقاومت بارز است (خبرگزاری فارسی خامنه‌ای ۱۳۹۸/۱۰/۱۵).

پوستر شماره پنج، مجموعه‌ای از نمادهای معنادار را در برمی‌گیرد که نوعی بازطراحی بر آرم سپاه و نماد دست به کار رفته است. می‌توان نماد آرم سپاه پاسداران را پیش‌متن طراحی این پوستر دانست. هرگاه عنصری در دو متن وجود داشته باشد، موجب برقراری رابطه بینامتنی می‌گردد. (نامور مطلق، ۱۳۸۸: ۹۹)

در این پوستر پیش‌متن، آرم سپاه پاسداران است و بیش‌متن یا متن دوم پوستر طراحی شده پس

از شهادت سردار است. طراح پوستر با استفاده از نشانه‌های بازطراحی شده، آرم سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، خوانش جدیدی از این نشان را به نمایش گذاشته است. استفاده از شیوه عکاسی از نشانه‌ها و جایگزینی آنها به جای آرم ترسیمی سپاه، کیفیت زنده‌ای به آرم بخشیده است. نشانه‌های نوشتاری به رنگ سبز با فونت درشت، حاکی از تداوم خط جهاد است و در ادامه سخن مقام معظم رهبری درباره شهادت سردار نوشته شده است. رنگ سبز معنای نمادین دارد و ثبات قدم و استقامت را بیان می‌دارد. (ولان، ۱۳۷۸: ۴۵)

باید توجه داشت که در این پوستر کلمه «لا» که نشانه نفی نیروهای استکباری است، در ترکیب با نشانه تصویری کتاب قرار دارد که ارجاع به جهان بیرونی و تصویر کتابی واقعی را ممکن کرده است. کاربرد نشان کتاب می‌تواند به خط فکری سپاه که همانا عمل به آیات قرآنی و شریعت اسلامی است، اشاره داشته باشد. خوشه گندمی زرد و پرپر بر فراز کتاب قرار گرفته است و خوشه گندم نماد زندگی بیدار شده است، زندگی که به کمک نیروی شمسی از مرگ جسته و رشد یافته است. گندم نماد برکت است. (کوپر، ۱۳۸۶: ۲۶۹) در اینجا به جای تصویر ترسیمی از گندم، تصویر خوشه واقعی گندم قرار گرفته است. دست خونین و انگشتی در دست سردار به جای دست ترسیمی آرم سپاه قرار گرفته است.

تصویر اسلحه، سلاحی واقعی را نشان می‌دهد که خوشه‌های گندم بر آن قرار گرفته است و کره‌زمین پس‌زمینه تصویر را نشان می‌دهد. دست سردار، جهاد انجام گرفته و عمل نتیجه‌یافته را بازنمایی می‌کند و سه خوشه گندم، برکت‌های سه‌گانه این جهاد مقدس را نمادین بیان می‌دارد. کلیت نشانه‌های تصویری تداوم خط جهاد بر کره خاکی را نشان می‌دهد. جهادی که علمدار و سردار آن شهید سلیمانی است. گفتمانی که از تعامل تصویر و نوشتار به‌خوبی پیام تداوم جهاد را بیان می‌دارد. از سردار سلیمانی به‌عنوان شخصیتی فرهنگ‌ساز و تثبیت‌کننده فرهنگ می‌توان یاد کرد.

بیتسیلی^۱ مردم را به دو گروه انسان‌های متوسط و نخبه تقسیم کرده است که گروه اول را مقوم

1. Peter Bitsilli.

تمدن و گروه دیگر را خلاق فرهنگ می‌داند. او فضای فرهنگ را فضای خلاقیت آزاد شمرده است، اما فضای تمدن را فضای ماند، پیروی از سنت و دوام وضع موجود شمرده است. (پاکتچی، ۱۳۸۵: ۱۵)

سردار سلیمانی به‌عنوان نخبه مبارزه و جهاد که فعالیت‌های سیاسی اثربخشی در جامعه اسلامی داشته است، در زمان حیات و پس از شهادت نیز نقش بسزایی در تثبیت فرهنگ مقاومت، شهادت و وحدت در جهان اسلام داشته است به همین سبب وی را می‌توان خلاق فرهنگ دانست. سانلف کارسavin^۱ در مطالعه نقش فرد، اصطلاح شخصیت را از معنای خود، یعنی شخصیت فردی انسان، بسط داده و مفهومی به‌عنوان شخصیت جمعی را پیشنهاد کرده است. مبنای اندیشه او اثرگذاری متقابل شخصیت فردی بر شخصیت جمعی است؛ (پاکتچی، ۱۳۸۵: ۱۶) چنان‌که این اثرگذاری در شخصیت سردار دیده می‌شود.

تصویر ۶: عروج شهید و شادمانی از بیوستن به درگاه خداوند. نماد نورو بال شهادت را بازنمایی می‌کند. طراح صابر رضایی (خبرگزاری موج، ۱۳۹۸/۱۰/۱۷)

۱-۳-۴. عروج شهید و رسیدن به زندگی جاوید

«و لا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتًا بَلْ أحياءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يَرِزُقُونَ * فرحين بما آتاهم الله من فضله و يستبشرون بالَّذينَ لم يَلْحَقُوا بِهِم مِّنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ و لا هُمْ يَحْزَنُونَ * يستبشرون بِنِعْمَةِ اللَّهِ و فَضْلِهِ و ان الله لا يضييعُ أجرالمؤمنين؛ و کسانی را که در راه خدا کشته شده‌اند مرده مپندار، بلکه زندگانند و نزد پروردگارشان روزی داده می‌شوند، درحالی‌که به آنچه خداوند از فرونی و بخشش به آنان داده است شادمانند و آن کسانی که پس از ایشان هنوز به آنان نپیوسته‌اند، شادی همی‌کنند که نه بیمی بر ایشان است و نه اندوهگین شوند، ایشان به نعمت و بخششی که از خداست و به اینکه خداوند مزد مؤمنان را تباه نمی‌کند شادمانند.» (آل عمران / ۱۷۳ - ۱۶۹)

مطابق با آموزه‌های قرآن کریم، شهیدان دارای مقام ویژه‌ای نزد پروردگارند که این جایگاه متعالی، بازماندگانشان را از اندوه فقدان شهید مبری نموده و مطابق با لفظ قرآن کریم و آن کسانی که پس از ایشان هنوز به آنان نپیوسته‌اند، شادی می‌کنند. برخی از طراحان پوسترهای شهید حاج قاسم سلیمانی سعی نموده‌اند با به کارگیری عناصر تصویری و معنایی، این شادمانی معنوی از عروج شهید و رسیدن به درگاه باری تعالی را به مخاطب انتقال دهند.

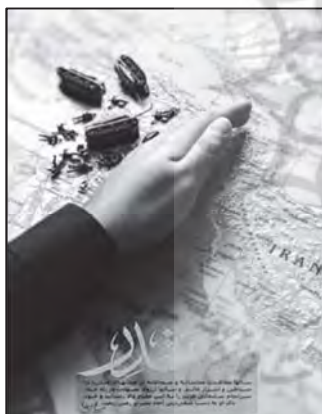
1. Lev karsavin.

در پوستر شماره ۶ زمینه رنگ آبی، حس آرامش بخشی را در مخاطب ایجاد می‌کند، بدین صورت که رنگ آبی نمودگار ژرفا و آرامش آسمان است و (بورکه‌هات، ۱۳۸۱: ۸۰) به ذهن حس همدلی را متبادر می‌کند. (لوشر، ۱۳۷۰: ۷۶)

ناگفته پیداست که در اثر مذکور میان آبی آسمانی و ابرهای معلق، نشانه نوشتاری - تصویری «لا» قرار گرفته است که برگرفته از کلمه «لاتحسبن» به معنای میندار بوده و عبارت «لا هُم یحزنون» به معنای «اندوهگین نشوند» است. بنابراین نفی غم و ناامیدی، مفهوم نشانه نوشتاری «لا» است که با دو بال تلفیق شده و در میانه آن هاله نور، چهره سردار سلیمانی و قرص ماه کامل قرار دارد، به طوری که تلفیق قرص ماه و «لا»، در پلان دوم و مخفی تر علامت بی‌نهایت را تداعی می‌کند که مفهوم همیشگی را متبادر می‌سازد که متناظر با عبارت «شهیدان زنده‌اند» در متن قرآنی است.

بنابراین نشانه‌های تصویری و نوشتاری در این اثر ارتباط معنایی دارند. بدنه سفید رنگ «لا» نماد پاکی است و با نقوش هندسی تزیین شده است که شمسه نماد نور از اصلی‌ترین آنهاست. شمسه که نمودی از خورشید است، منبع پرتوافشانی و مظهر کمال و زیبایی است. (یاحق، ۱۳۸۸: ۳۳۹) بنابراین تحلیل، شمسه نماد خورشید و نورافشانی آسمانی است. (عابد دوست، ۱۳۹۶: ۴۴)

باید توجه داشت که در میانه «لا» قطره خون شهیدی قرار گرفته است که نشانه ارجاع مستقیم به شهادت و مبارزه دارد. مهم‌ترین عناصر معنایی این پوستر نوشتارهای قرآنی آن است که زنده بودن شهید، نرسیدن مؤمنان و نیز محزون نشدن آنها از شنیدن خبر شهادت را بیان می‌دارد.

تصویر ۷: قدرت و اقتدار و امنیت معنای اصلی نشانه‌های پوستر نشانه‌ها از طریق استعاره مفاهیم را بیان می‌کند. (نهضت مردمی پوستر انقلاب، ۱۳۹۸/۱۰/۱۷)

۱-۳-۵. قدرت و اقتدار

باید دانست که برخی طراحان پوسترها یا عکس‌نوشته‌ها، سعی داشته‌اند قدرت و بزرگی سردار سلیمانی را از طریق کاربرد نشانه‌های تصویری و نوشتاری به مخاطب انتقال دهند. پوستر شماره ۷ نقشه‌ای از جغرافیای مقاومت اسلامی را به تصویر کشیده که دست شهید سلیمانی قدرتمندانه هجوم تروریست‌ها را قلع و قمع کرده است.

نشانه نوشتاری «مقتدر» تثبیت‌کننده معنای نشانه دیداری دست سردار است. دست با انگشتی که پس از شهادت سردار و پخش شدن تصویر دست قطع‌شده

ایشان نماد مقاومت و شهادت در راه شکل‌گیری امت اسلامی پیروزمند شد، در اینجا با اندازه بزرگ

مصور شده است. طراح با استفاده از تمهید بصری تناسبات، سعی دارد اهمیت بخشیدن به یک نشانه را نسبت به سایر آنها در ذهن مخاطب هدایت کند.

به یقین، بزرگی اندازه دست در تقابل با کوچکی اشکال اسباب‌بازی، مانند تانک و سربازان دشمن، تفکر خلاق طراح در القای حس اقتدار است. تضاد در اندازه موجب می‌شود موضوع اثر، عمیقاً در ذهن مخاطب بماند. (ورامینی، ۱۳۸۷: ۶۴) از طرفی دست می‌تواند معنای استعاری داشته باشد و استعاره، زمانی رخ می‌دهد که موضوعی برحسب شباهت به دنبال موضوع دیگری بیاید. (سجودی، ۱۳۸۷: ۶۰)

در اینجا دست مقتدر سردار می‌تواند استعاره از دست سپاه پاسداران باشد که پیروزمندانه در مقابل هرگونه تهدیدی مرزهای جهان اسلام را محافظت می‌کند. دست نشان می‌دهد دفاع از مرزهای ایران، در مرزهایی فراتر از آن انجام شده و دشمن به واسطه دست قدرتمند مقاومت ناپود شد. پیام‌های تصویری تکمیل‌کننده پیام‌های نوشتاری‌اند که در پایین پوستر از قول رهبر انقلاب اسلامی نوشته شده است و ایشان را مجاهدی در برابر اشرار و شیاطین خوانده‌اند. وسعت و کاربرد نمادها در ارتباطات انسانی، بسیار بیشتر از کلمات و لغات است. (محسنیان‌راد، ۱۳۹۰: ۲۰۱)

شایان ذکر است که گاهی این نشانه‌ها کلیشه‌ای هستند و در ذهن مخاطب از قبل به ثبت

رسیده‌اند، یعنی تکرار نشانه موجب تثبیت معنا در ذهن مخاطب گردیده است. این ویژگی در مورد پوسترهای سردار سلیمانی به چشم می‌خورد و اغلب آنها پیکره سردار را مجسم کرده‌اند. رنگ آبی آسمانی، نمادهایی همچون پر، کبوتر، گل سرخ در آنها بسیار تکرار می‌شوند؛ اما تمهیدهای بصری طراحان در کاربرد ترکیب‌های بصری جدید از نشانه‌ها، ساختارهای جدید منظمی را خلق می‌کند که علاوه بر متمایز بودن، انتقال معنا به مخاطب را موجب می‌شود. در تصویر ۸، بزرگ‌ترین و اثر بخش‌ترین نشانه به لحاظ بصری، پیکره سردار است که تمامی صفحه را در برمی‌گیرد.

تصویر ۸: مفهوم قدرت و اقتدار و عظمت، استعاره تصویری و القای مکان و زمان از طریق نشانه‌ها متبادر می‌شود. (خبرگزاری مشرق، ۱۳۹۸/۱۰/۱۵)

بخش بالایی پیکره بر زمینه آبی آسمانی قرار گرفته است که می‌تواند معنای عروج شهید را تداعی کند و بخش

پایینی آن با رنگ‌های خاکی، حسی زمینی را تداعی می‌کند. پیکره واسط میان آسمان و زمین است.

پایین پیکره تصویر مبارزان راه خدا را در برمی‌گیرد که حال و هوای جبهه‌های جنگ در هشت سال دفاع مقدس را تداعی می‌کند و نشانه گذر زمان را به ذهن متبادر می‌کند.

مبارزان پرچم جمهوری اسلامی، حشدالشعبی و گروه‌های مبارز پرچم عراق را در دست گرفته‌اند. یک‌پارچگی این مبارزان بر پیکره سردار و چیدمان عناصر تصویری در پیکره، اتحاد نیروهای مقاومت را مقتدرانه توسط سردار نشان می‌دهد. تصویر بیان استعاری دارد و نشانه‌ها اتحاد دو مکان را به زیبایی مصور کرده‌اند. فضا و مکان به واسطه حضور انسان شکل می‌یابد. (شعیری، ۱۳۹۱: ۹۸)

در اینجا حضور انسانی به چشم می‌خورد و نشانه مکانی از طریق نماد پرچم پدیدار می‌شود. مجموع نشانه‌ها یکی بودن را تداعی می‌کند. گروه‌های مبارز سردار سلیمانی‌اند و سردار سلیمانی گروه‌های مبارز است. بنابراین نوعی استعاره تصویر رخ داده است که ویژگی آن زمینه خلاق مفهوم سازی است. (سجودی، ۱۳۸۷: ۴۹) در این اثر انتقال معنای نشانه‌های تصویری از طریق نوشتار تکمیل می‌گردد. عبارت فاتح قلب‌ها و میدان‌ها با فونت درشت و ضخیم، معنای مقاومت، اقتدار و مبارزه را تقویت می‌کند و در پایان پیام رهبر انقلاب در مورد شهادت سردار، تکمیل کننده سایر معانی پوستر است.

۱-۶۳-۱. امنیت

برخی از پوسترها حس امنیت و آسایش مردم را در سایه اقتدار سردار سلیمانی بیان می‌دارند و اندوه

تصویر ۹: تداعی حس امنیت از طریق نشانه‌های استعاری. (خبرگزاری اهل بیت، ۱۳۹۸/۱۰/۲۳)

ملت از فقدان این فاتح پیروز مدافع مردم در میدان‌ها را به تصویر می‌کشند. در پوستر شماره ۹ آسمان آبی و مهتاب کامل، جریانی حسی - ادراکی را در مخاطب ایجاد می‌کند و حضور غالب رنگ آبی، نوعی حس آرامش و سکون را در مخاطب می‌پروراند. نشانه‌ها، نیمه‌شب آرام را تداعی می‌کند که پری خون‌آلود به شکل استعاره تصویری و پروازی اندوهگین را در بر گرفته است. پر دیگری در پس زمینه در حال پیوستن به نور ماه است. تمهید محو شدن دومین پر، نوعی حرکت و گذر زمانی را به تصویر بخشیده است؛ اما بخش

مهم معناپردازی پوستر که در مرکز پوستر قرار دارد، هم‌نشینی نشانه پر خونین در کنار نوشتار است. پر، استعاره از شهادت سردار است و نوشته قاسم سلیمانی در زیر پر خونین دفتر معنای پوستر را تکامل می‌بخشد: «بنویسید در کتاب‌ها که در خواب ناز بودیم که او رفت».

تصویر ۱۰: ویژگی‌های شخصیتی سردار سلیمانی، نیایش و عبادت، کاربرد نمادهای نور، کبوتر (طرح دات آی آر، ۱۳۹۸/۱۰/۱۸)

۱-۳-۷. ویژگی‌های شخصیتی

عظوفت و مهربانی در کنار سایر ویژگی‌های شخصیتی ایشان، مانند: ولایت‌مداری، اقتدار، ایمان و جهاد از مشخصه‌های شخصیتی

تصویر ۱۱: ایجاز تصویری و القای مفهوم شهادت (نهضت مردمی پوستر انقلاب، ۱۳۹۸/۱۰/۱۷)

سردار سلیمانی است. پوسترها و بیلبردها برخی ویژگی‌های شخصیتی را نشان داده‌اند، مانند ولایت‌مداری در تصویر ۳ و نیز کاربرد چهره‌های متبسم وی که نشان از مهربانی است. در برخی پوسترها عبارت سردار خوبی‌ها، فاتح قلب‌ها، منش‌های اخلاقی سردار را به مخاطب معرفی می‌کند. نیایش و نماز از دیگر مشخصه‌های این مرد آسمانی است.

طراحان ارتباط قلبی سردار با خداوند را با کاربرد تصویر نماز و

نیایش ایشان به مخاطب معرفی کرده‌اند. در تصویر شماره ۱۰ زمینه آبی رنگ نماد آرامش، امنیت و نماد آسمان است. عبارت

سلیمانی آسمانی، رابطه نظیر به نظیر با تصویر سلیمانی بر فراز ابرها دارد، این عبارت خبر از شهادت سردار و عروج روح شهید می‌دهد که سلیمانی آسمانی از متن پیام مقام معظم رهبری گرفته شده است. در مرکز بیلبرد چهره در حال نماز سردار در میان دو کبوتر در حالی مصور شده است که هاله نور گرم خورشیدی در پس‌زمینه آن مصور شده است. کبوتر نماد پرواز روح است و معصومیت و نجابت از مفاهیم این عنصر نمادین است. (کوپر، ۱۳۸۶: ۲۸۷) نمادگرایی پرنده در اغلب پوسترها و بیلبردهای مرتبط با مفهوم شهادت به چشم می‌خورد. هاله نور، نماد نور الهی و نیروی معنوی، تقدس و نور متعالی معرفت است. (کوپر، ۱۳۸۶: ۳۷۹)

در پوستر شماره ۱۱ دست شهید سلیمانی با خونی بر زمین ریخته مصور شده است که بال پرنده از خون تشکیل شده است. معنای ضمنی تصویر پرواز ملکوتی شهید را نمایان می‌سازد. بال نماد فرامادی بودن و طبیعت روحانی است. (کوپر، ۱۳۸۶: ۵۱) بال نماد تعالی جان، روح و تجلی الهی است. (کوپر، ۱۳۸۶: ۷۱)

بنابراین عروج شهید و پیوستن به باری تعالی، پیام این پوستر است که نشانه تصویری و نوشتاری در ارتباطی تکاملی مفهوم آن را تداعی می‌کند. در این پوستر، هنرمند از صنعت ایجاز استفاده کرده

است (تصویر ۱۱) که عبارت است از حذف جزئیات تا حد مبانی ضروری است. (استینسون، ۱۳۹۰: ۹۹)

تصویر ۱۲: پیوستن شهید سلیمانی به ارواح طیبه شهدا (خبرگزاری مشرق، ۱۴/۱۰/۱۳۹۸)

در این پوستر به جای نمایش سردار سلیمانی، نماد دست وی به کار رفته و به جای مصور شدن پرنده کامل، تبدیل شدن دست بریده او با رنگ خون به بال پرنده، به چشم می‌خورد.

یکی از ویژگی‌های شهید سردار سلیمانی، شوق و اشتیاق برای شهادت و پیوستن به ارواح شهدا بود. موضوعی که جمله اول پیام امام خامنه‌ای درباره ایشان است: «دیشب ارواح طیبه شهیدان، روح مطهر قاسم سلیمانی را در آغوش گرفتند.» پوستر شماره ۱۲، سردار سلیمانی را در میان حلقه‌ای شادمان از شهیدان و رستگاران راه خدا نشان می‌دهد که در پلان اول تصویر و در صدر حلقه، امام حسین علیه السلام، حضرت ابوالفضل علیه السلام و امام راحل علیه السلام قرار گرفته است.

تصویر ۱۳: وفای به عهد و شهادت در راه خدا مفهوم پوستر. (خبرگزاری آنا، ۱۷/۱۰/۱۳۹۸)

در این پوستر عبارت نوشتاری «یا حسین فرماندهی از آن توست» به رنگ سبز از نظر فرمی با رنگ سبز دستار امام حسین علیه السلام و حضرت ابوالفضل علیه السلام علمدار هماهنگی دارد و پیوستگی بصری را از گوشه پایینی سمت چپ تصویر تا گوشه بالایی سمت راست ایجاد کرده است. نوشتار، این پیام را به مخاطب می‌رساند که سردار شهید در مکتب امام حسین علیه السلام جانفشانی می‌کرد. در راه و مکتب امام حسین علیه السلام جنگید و در نهایت به آغوش امام و یاران شهیدش پیوست. قوس محراب‌گونه و کیفیت روحی رنگ‌ها، مکانی بهشتی را تداعی می‌کند که شادمانی و رضایت‌مندی روح مسلط این نشانه مکانی است.

پوستر شماره ۱۳ پیوند میان آیات قرآنی در باب شهادت و چهره سردار را به تصویر کشیده است. آیه‌ای از سوره احزاب به رنگ سبزی به شیوه تایپوگرافی نگاشته شده و ترجمه آیه به زبان فارسی و انگلیسی نیز نوشته شده است: «از میان مؤمنان، مردانی هستند که به آنچه با خدا عهد بستند، صادقانه وفا کردند. برخی از آنان به شهادت رسیدند و برخی از آنها در انتظار شهادتند و هرگز عهد و پیمان خود را تغییر ندادند.»

چشمان شهید سلیمانی به رنگ قرمز در میان تایپ کلمه «عهد بستند، صادقانه وفا کردند و به شهادت رسیدند» ظهور یافته و در پلان اول دیده شدن قرار دارد. این تلفیق شهادت سردار را

در راه وفای عهد خویش به پروردگار بیان می‌دارد.

در زیر چشم‌ها نیز بخش دوم آیه «و برخی از آنها در انتظار شهادتند و ...» نگارش شده است. تایپ فارسی «چشم به راه شهادت» به قلم فارسی در گوشه چپ پوستر، ویژگی انتظار شهادت سردار را نشان می‌دهد که در نهایت رنگ قرمز نوشتار شهادت، برآورده شدن آرزوی سردار را بیان می‌دارد. (تصویر ۱۳)

۱-۳-۸. اندوه

تصویر ۱۴: القای مفهوم اندوه مردم ایران از طریق استعاره تصویری. (نهضت مردمی پوستر انقلاب، ۱۳۹۸/۱۰/۱۷)

ناگفته پیداست که با شهادت سردار سلیمانی اندوه از دست دادن قهرمان مبارز پیروزمند بر قلب‌های مردم ایران جاری شد، هرچند شهادت آرزوی سردار بود؛ اما غم جدایی از سردار عزیز، بخشی از تاریخ شفاهی ملت ایران خواهد بود. نکته‌ای که امام خامنه‌ای به خوبی به آن اشاره کرده‌اند. عبارت «ایران شود عزادار تو ای سردار مملکت» در برخی پوسترها نیز همین مفهوم را بیان می‌دارد.

در پوستر شماره ۱۴ نقشه ایران به رنگ سیاه، به صورت

استعارگی سوگواری مردم برای شهادت سردار را بازنمایی می‌کند. عبارت «انا لله و انا الیه راجعون» نیز مرگ را به صراحت تداعی می‌کند و نشانه‌های شمع و چهره سردار در مرکز نقشه در انتقال مفهوم سوگ و فراغ شهید تأثیرگذار است.

۱-۳-۹. چهره بین‌المللی مقاومت

تصویر ۱۵: سردار سلیمانی چهره بین‌المللی مقاومت (نهضت مردمی پوستر انقلاب، ۱۳۹۸/۱۰/۱۷)

یکی دیگر از ویژگی‌های شخصیتی سردار سلیمانی، حضور تأثیرگذار و هدایت‌بخش در مقاومت کشورهای اسلامی است. در پوستر شماره ۱۵ پرچم اصلی «یا حسین» در دستی با انگشتر، نماد حاج قاسم سلیمانی است و تلویحا نمادهای تصویری خبر از تداوم قیام امام حسین (ع) در عصر حاضر دارد؛ زیرا پرچم «یا حسین» در دست سردار است.

پرچم در دست حاج قاسم سلیمانی در کانون تصویر و درشت‌تر از سایر پرچم‌ها برافراشته و پرچم‌های گروه‌های جهادی و مقاومت سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، حزب‌الله (لبنان)، حشدالشعبی

(عراق)، انصارالله (یمن)، فاطمیون (افغانستان) و... در کنار پرچم‌های عاشورایی مانند: یا زینب، یا

فاطمه الزهرا، یا قمر بنی‌هاشم، در پس‌زمینه برافراشته‌اند. تکرار پرچم‌ها و محو شدن آنها در زمینه تصویر، تداوم و تکرار پرچم‌های مقاومت تا بی‌نهایت را نشان می‌دهد. نشانه‌های نوشتاری در پایین صفحه به سه زبان فارسی، عربی و انگلیسی عبارت «مقاومت ادامه دارد» را تکرار کرده‌اند که هماهنگ با نمادهای تصویری این مطلب را به شکل ضمنی بیان می‌دارد که مقاومت بین‌المللی است و ویژه ملیت خاصی نیست. (تصویر ۱۵) در پوسترهای یادشده، تصویررابطه‌ای میان شخصیت سردار سلیمانی و پیروان مقاومت، نوعی فعالیت اجتماعی را نشان می‌دهد که دارای هدف غایی است.

۱-۳-۱. تداوم راه تا رسیدن به قدس شریف

تصویر ۱۶: القای مفهوم تداوم راه قاسم سلیمانی از طریق تصویر و نوشتار (نهضت مردمی پوستر انقلاب، ۱۳۹۸/۱۰/۱۷)

یکی از عمیق‌ترین معانی پوسترها و بیلборدهای حاج قاسم سلیمانی، تداوم راه اوست. پیام‌هایی همچون «حاج قاسم زنده است، من سلیمانی‌ام، سلیمانی‌ها در راهند» در این پوسترها به چشم می‌خورد. پوسترها این پیام رهبری را به مخاطب منتقل می‌کنند که خط جهاد مقاومت با انگیزه مضاعف ادامه خواهد یافت.

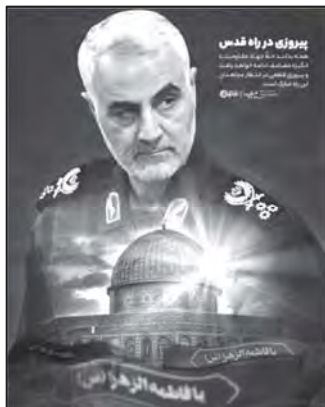
پوستر شماره ۱۶ تصویر مسلط پسری با لباس نظامی است که تبسمی رضایت‌مند بر لب دارد. بر لباسش نشان سپاه پاسداران انقلاب

اسلامی و نوشتار قاسم سلیمانی دیده می‌شود و پیشانی‌بند «لبیک یا زینب» را مادرش بر پیشانی‌اش می‌بندد. نشانه‌ها روایتی را برای مخاطب بیان می‌دارد، روایتی از آماده شدن پسری برای جهاد به

پشتوانه تربیت مادرش. عکس کودک که نوشته قاسم سلیمانی بر سینه دارد و مادرش، دریچه‌ای از معنا را برای مخاطب می‌گشاید. عکس سعی دارد این استعاره کلامی را به تصویر بکشد که فرزندان ایران قاسم سلیمانی‌اند. کیفیتی از هنر که سبب می‌شود استعاره هنری در عکس بر واقعیت بیرونی اشراف کامل داشته باشد. (شعیری، ۱۳۹۱: ۱۴۳)

گویا گفتمان دیداری پوستر به انتقال هستی مبارزه در نسل‌های مختلف ایران می‌پردازد. در این پوستر گفتمان تصویری به صورت مستقیم، تداوم راه قاسم سلیمانی را نشان می‌دهد و گفتمان نوشتاری به ادراک عمیق‌تر تصویر به شکل غیرمستقیم کمک می‌کند.

شایان ذکر است که نوشتار «من سلیمانی‌ام» به زبان فارسی و انگلیسی پایین پوستر بیشترین وزن بصری را به خود اختصاص داده است. حرکت‌های عمودی نوشتار با نقوش گیاهی تلفیق

تصویر ۱۷: القای مفهوم پیروزی نهایی رسیدن به قدس شریف از طریق نشانه‌های تصویری و نوشتاری (نهضت مردمی پوستر انقلاب، ۱۳۹۸/۱۰/۱۷).

شده است که در همراهی با فرم‌های منحنی علاوه بر ایجاد حس لطافت در نوشتار، احساس ایستادگی و رویش را در نوشتار ایجاد می‌کند. در واقع، حروف‌نگاری اثر و کاربرد نوشتار موجب می‌شود در لایه‌های پنهان، بار معنایی هر حرف سر برآورد و معنای حسی را از قالب کلمات جلوه‌گر سازد. معنای حسی نوشتار در این پوستر مصداق نظر دنی‌دیدرو است: «کلمات دیگر چیزی جز یک نماد نیستند، نمادهایی که بر اندیشه، احساس یا عقیده

دلالت دارند». (فهیمی‌فر، ۱۳۹۲: ۹۴)

بی‌شک، ادامه راه تا رسیدن به قدس شریف موضوع بسیاری از پوسترهای شهادت حاج قاسم است، به طوری که این آثار در راستای تجسم بخشیدن به پیام امام خمینی علیه السلام هستند که فرمود:

ملت اسلام به حکم وظیفه انسانی و اخوت و طبق موازین عقلی و اسلامی موظفند که در راه ریشه‌کن کردن این گماشته استعمار از هیچ فداکاری دریغ نورزند. (امام خمینی، ۱۳۶۲: ۳ / ۲ - ۱)

در پوستر شماره ۱۷ تصویر حاج قاسم سلیمانی در تلفیق با تصویر قدس به کار رفته است. تصویر سردار بزرگ‌ترین عنصر تصویری است که با طلوع خورشید در ورای گنبد طلایی قدس شریف همراه شده است. در پایین تصویر، پرچم‌های «یا فاطمه‌الزهرا علیها السلام» برافراشته است. عناصر تصویری طلوع آفتابی را نشان می‌دهد که پرچم‌های شیعیان پیروزمندانه در حریم قدس برافراشته‌اند و تلفیق آن با تصویر سردار، آرزوی سردار شهید را برای فتح قدس بازنمایی می‌کند.

نتیجه

پوسترها و بیلبردهای شهادت سردار سلیمانی که در فضای شهرهای ایران و رسانه‌های داخلی و شبکه‌های مجازی به نمایش گذاشته شدند، یا به شکل نمایشگاه‌های گروهی و پویش‌های هنری ظهور یافتند، یا نماینده تلاش هنرمندان گرافیکی در پاسداشت وجود عالی‌قدر و معرفی سردار به وسیله رسانه تصویری به جامعه ایرانی است.

کارکرد اصلی پوستر و بیلبرد انتقال پیام است و وقتی پیام این آثار، ارزش‌های فرهنگی را بیان می‌کند، با توجه به نقش تبلیغی پوسترهای فرهنگی، آثار یادشده بیان‌کننده و انتقال‌دهنده

ارزش‌های فرهنگی خواهند بود. پوسترها و بیلبردهای سردار سلیمانی ارزش‌هایی مانند: مقاومت، شهادت، ایمان، ولایت‌مداری، اقتدار، اعتقاد به امام و تداوم مسیر شهدا را بیان می‌دارند. بنابراین پوسترها و بیلبردهای سردار سلیمانی، نقش تبلیغی برای ارزش‌های مذکور ایفا می‌کنند. ارتباط نشانه‌های نوشتاری و تصویری در آنها فرایندی تکاملی و تثبیت‌کننده در انتقال معنا را در برمی‌گیرد. فرهنگ شهادت، مبارزه و ارزش‌های انقلاب اسلامی، اصلی‌ترین مفاهیم این آثار است. سادگی، سهولت در انتقال پیام، شفافیت عناصر تصویری و نوشتاری، طراحی عکس‌محور، کاربست نمادهای شناخته‌شده و کلیدی مرتبط با مفهوم شهادت در کنار تأثیرات مطلوب حسی رنگ از مهم‌ترین ویژگی‌های این آثار است.

اثرگذارترین عنصر بصری، چهره سردار سلیمانی است. کاربرد استعاره تصویری یکی از رایج‌ترین تمهیدها، جهت بیان مفاهیم ضمنی مرتبط با فرهنگ شهادت و مقاومت است. در این آثار تأثیرات برخی نشانه‌های تصویری مستقیم و صریح است و نوشتار نقش تحکیم و تثبیت پیام‌های تصویری را دارد. نشانه‌های دست، پیر، بال، کبوتر در حال پرواز، ابر، نقشه جغرافیایی مقاومت، پرچم و نور از اصلی‌ترین عناصر نمادین و استعاری به کار رفته در این پوسترها می‌باشد.

گفتنی است که در برخی از آثار، فرایند حسی - ادراکی نشانه‌ها برای خلق معنا به خدمت گرفته شده است و حس ولایت‌مداری یکی از این مفاهیم است که از طریق کاربرد مستقیم عکس در بیلبردها بر ذهن مخاطب متبادر می‌شود و رابطه بینامتنی در برخی آثار دیده می‌شود. برخی آثار کیفیتی روایی دارند و نشانه‌ها مکان‌هایی را مصور کرده‌اند که در پی متقاعد کردن ذهن مخاطب هستند، تا باوری را نسبت به مکان در ذهن مخاطب ایجاد کنند. قدس شریف به‌عنوان هدف نهایی پیروزی مقاومت اسلامی و بهشت به‌عنوان مرجع پیوستن شهید سلیمانی به شهدای اسلام، از جمله این مکان‌هاست.

باید دانست که تحقیقات گذشته به روش نشانه‌شناسی و به بررسی پوستره‌های مقاومت یا آثار خلق‌شده در اوایل انقلاب اسلامی پرداخته‌اند. نمود ارزش‌های انقلاب اسلامی به‌وسیله نشانه‌های تصویری و نوشتاری در این آثار بررسی شده‌اند؛ اما در زمینه پوسترها و بیلبردهای سردار سلیمانی پژوهشی صورت نگرفته است. نتایج تحقیق حاضر نشان می‌دهد، انتقام، ولایت‌مداری، ایستادگی و مقاومت، زندگی جاوید و عروج، قدرت، اقتدار، امنیت، اندوه مردم، چهره بین‌المللی مقاومت، تداوم راه تا رسیدن به قدس شریف از مفاهیم اصلی پوسترهاست.

ویژگی‌های شخصیتی شهید سلیمانی مانند: نیایش و مهربانی، ولایت‌مداری و قدرت نیز بازنمایی

تحلیل رابطه نشانه‌های نوشتاری و تصویری در بیلبردها و پوسترهای سردار سلیمانی و ... □ ۱۹۷

شده است. در این آثار چهره شهید سلیمانی، به‌عنوان نشانه برتر، نقش کلیدی در انتقال معنا دارد و نشانه‌های نوشتاری پوسترها و بیلبردها، انتقال دهنده پیام رهبر انقلاب پس از شهادت ایشان است که ارتباط معنایی با عناصر تصویری در پوسترها دارد.

منابع و ماخذ

۱. آمبروز، گاوین و پل هاریس، ۱۳۹۲، *بنیان طراحی خلاقانه*، ترجمه آرمینه آواک قهرمانی، تهران، فرهنگسرای میردشتی.
۲. آیت‌اللهی، حبیب‌الله، ۱۳۸۸، *نوشتارهای هنری دینی (۲)*، تهران، استاد.
۳. استینسون، کودیک و کانیون هاریس، ۱۳۹۰، *مبانی هنر نظریه و عمل*، ترجمه محمدرضا یگانه‌دوست، تهران، مرکز.
۴. امام خمینی، سید روح‌الله، ۱۳۶۲، *صحیفه مجموعه رهنمودهای امام خمینی*، تهران، مرکز مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی.
۵. بورکهارت، تیتوس، ۱۳۸۱، *هنر مقدس*، ترجمه جلال ستاری، تهران، سروش.
۶. پاکتچی، احمد، ۱۳۸۵، «ارزیابی نشانه‌شناسی روسیه در روی‌آورد به هنر»، *نقدنامه*، شماره ۱، ص ۲۱-۷.
۷. *پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری*، ۱۳۹۸/۱۰/۱۳، «پیام تسلیت رهبر انقلاب در پی شهادت سردار شهید قاسم سلیمانی و شهدای همراه او»: <https://www.leader.ir>.
۸. پهلوان، فهیمه، ۱۳۸۱، درآمدی بر تحلیل عناصر تصویری در آرم، تهران، دانشگاه هنر.
۹. *خبرگزاری اس. ان. ان*، ۱۳۹۸/۱۰/۱۴، «پوستر شهید سلیمانی چهره: بین‌المللی مقاومت است»: <https://snn.ir/fa/news/817472>.
۱۰. خبرگزاری آنا، ۱۳۹۸/۱۰/۱۷، ۲۰ طرح گرافیکی جدید از شهید حاج قاسم سلیمانی: <https://ana.ir/fa/news/62/464179>.
۱۱. *خبرگزاری حوزه*، ۱۳۹۸/۱۰/۱۶، «بسم‌الله قاصم الجبارین به چه معناست؟»: <https://www.hawzahnews.com>.
۱۲. *خبرگزاری فارسی خامنه‌ای*، ۱۳۹۸/۱۰/۱۳، «پیام تسلیت رهبر انقلاب در پی شهادت سردار شهید قاسم سلیمانی و شهدای همراه او»، دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای: <https://www.farsi.khamenei.ir>.
۱۳. *خبرگزاری فارسی خامنه‌ای*، ۱۳۹۸/۱۰/۱۵، «خط جهاد ادامه دارد»: <https://farsi.khamenei.ir/photo-album?4458>.

۱۴. **خبرگزاری مشرق**، ۱۳۹۸/۱۰/۱۴، «پوستر استقبال امام و شهدا از حاج قاسم سلیمانی»، کد ۱۰۲۶۷۳۷: <https://www.mashreghnews.ir>.
۱۵. **خبرگزاری مشرق**، ۱۳۹۸/۱۰/۱۵، «پوستر سردار سلیمانی فاتح قلب‌ها و میدان‌ها»، کد ۱۰۲۷۱۰۴: <https://www.mashreghnews.ir>.
۱۶. **خبرگزاری موج**، ۱۳۹۸/۱۰/۱۷، «اولین پوستر شهادت سردار سلیمانی چگونه طراحی شد»: <https://www.mojnews.com>.
۱۷. ذکرگو، امیرحسین، ۱۳۹۶، **رمنشناسی حالات دست و بدن**، تهران، فرهنگستان هنر.
۱۸. سجودی، فرزانه، ۱۳۸۷، **نشانه‌شناسی کاربردی**، تهران، علم.
۱۹. شعیری، حمیدرضا، ۱۳۹۱، **نشانه - معناشناسی دیداری**، تهران، سخن.
۲۰. شوالیه، ژان و آلن گریبان، ۱۳۸۸، **فرهنگ نمادها**، ترجمه سودابه فضایی، تهران، جیحون.
۲۱. **طرح دات آی آر**، ۱۳۹۸/۱۰/۱۸، «پوستر سردار سلیمانی»: <https://tarh.ir/products/274287>.
۲۲. عابد دوست، حسین، ۱۳۹۶، «تحلیل ریشه‌ها و مفاهیم نقوش هندسی معماری دوره اسلامی در هنر کهن ایرانی»، **نگارینه هنر اسلامی**، دوره سوم، شماره ۱۰، ص ۵۸ - ۴۱.
۲۳. **عکس بارون دات آی آر**، «عکس پرو فایل شهادت حاج قاسم سلیمانی»، سری دوم: <https://ax-baroon.ir>
۲۴. فهیمی‌فر، اصغر و منصور مهرنگار، صبا سینکی، سید محمدتقی طباطبایی بافقی، ۱۳۹۲، «ویژگی‌های حروف نگاری فارسی در طراحی اعلان در گرافیک ایران»، **مجله تگره**، شماره ۲۵، ص ۱۰۳ - ۸۹.
۲۵. **کافه پی.اس.دی**، «طرح بنر شهادت سردار سلیمانی»: <https://cafepsd.com>.
۲۶. کوپر، جی، سی، ۱۳۸۶، **فرهنگ مصور نمادهای سنتی**، ترجمه ملیحه کرباسیان، تهران، نو.
۲۷. گودرزی، مصطفی، ۱۳۹۰، **هنر مقاومت**، تهران، ساقی.
۲۸. لوشر، ماکس، ۱۳۷۰، **روان‌شناسی رنگ‌ها**، ترجمه ویدا ابی‌زاده، تهران، درسا.
۲۹. محسنیان‌راد، مهدی، ۱۳۹۰، **ارتباط‌شناسی**، تهران، سروش.
۳۰. معین، مرتضی بابک، ۱۳۹۳، «خوانش گفتمان تبلیغاتی با تکیه بر مفاهیم حضور، جریان ادراکی - حسی، تن و نظام مبتنی بر تطبیق»، **نقدنامه**، کتاب تخصصی شماره ۵، ص ۶۵ - ۵۵.
۳۱. **مؤسسه تحقیقات و نشر معارف اهل‌البیت (ع)**، ۱۳۹۸/۱۰/۲۳، «مجموعه پوستر و بنر درباره سردار شهید قاسم سلیمانی و انتقام سخت ۲»: <https://ahlolbait.com>.
۳۲. نامورمطلق، بهمن، ۱۳۸۸، **بینامتنیت نزد ژرار ژانت**، تهران، مؤسسه تألیف و ترجمه و نشر آثار هنری.

۳۳. نهضت مردمی پوستر انقلاب، ۱۳۹۸/۱۰/۱۷، «حاج قاسم سلیمانی»:

<https://postermovement.com>

۳۴. ورامینی، نیما، ۱۳۸۷، تفکر خلاق در گرافیک، تهران، فرهنگسرای میردشتی.

۳۵. ولان، براید. ام، ۱۳۷۸، هم‌نشینی رنگ‌ها (۲)، ترجمه فریال دهدشتی شاهرخ و ناصر پورپیرا، تهران، کارنگ.

۳۶. یاحقی، محمدجعفر، ۱۳۸۸، فرهنگ اسطوره‌ها و داستان‌واره‌ها، تهران، فرهنگ معاصر.

۳۷. یزدانی، علیرضا، ۱۳۹۶، درآمدی بر نشانه‌شناسی گرافیک معاصر ایران، تهران، نظر.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی